

Színházi gondok, szándékok, sikerek

Helyénvaló állítás, hogy nagy várakozás előzte meg a Szegedi Nemzeti Színház 1964—65-ös szezonját. Az okok olvasóink előtt általában ismeretesek: e hasábokon többször esett már szó róluk, s legutóbb a Tiszatáj augusztusi számában is találó elemzést közölt. A problémák javarésze műsorpolitikai kérdésekből adódott, ezenkívül a próza bizonyos háttérbeszorulásából (az operával szemben), nem annyira az előadások számszerűségét illetően, mint inkább azt a törődést, amelyet a színházon belül ráfordítottak munkában, gondokban és az adott lehetőségekben egyaránt. Az éveken át feltornyosult problémák miatt nem egy színházat szerető szegedi nyilatkozott már-már szkeptikusan e fontos kulturális intézményünk jövője miatt.

S mit hozott az új szezon?

E kérdésre kellene válaszolnom ez év közbeni közbeszólással, de — tartok tőle — végeredményében válaszolatlanul kell hagynom. Más, kevésbé problémátlan előzményű években is korai lenne még ilyenkor — a szezon egyharmadában — alapvető véleményt nyilvánítani, most pedig különösen az. Néhány összefoglaló megállapítást viszont érdemes tenni az eddigiek ismeretében, amelyekből bizonyos következtetések is levonhatók.

Labilis műsorterv

Az ideai műsorterv 13 nagyszínházi előadást hirdetett meg, s ezeken felül a kamaraszínháziakat. A 13-ból négy opera, illetve balett, hat prózai és három operettelőadás, illetve annak megfelelő zenés vígjáték vagy revü. Ebből egy opera, két próza és két operett került már bemutatásra, azonkívül a kamaraszínházban egy klasszikus és egy mai zenés vígjáték. Ezek maguk a pusztán adatok. A következtetésekkel viszont máris csinján kell bánnunk, mert a műsorterv e három hónap alatt is felborult. A *Madame X* revüoperettet ugyanis (amelynek értékelésére lapzártánk miatt

nem tudunk kitérni) a bolgár Petrov Amikor a rózsák táncra kelnek című zenés vígjátéka helyett tűzték decemberben műsorra. S ha már az operettnél tartunk: bizonytalan a *Leányvásár* bemutatója is. Valószínűleg ennek a helyébe kerül Cserhalmi Imre *Nem olyan egyszerű* címmel tervezett revüszzerű zenés vígjátéka, amely a színház eredeti bemutatója lesz. A prózánál ugyancsak változások várhatók. A januári *Rozsdatemető* a kamaraszínházi tervből jött be — egyébként helyesen — a nagyszínház műsorába. Valószínű, ezt kell elfogadnunk az évről évre meghirdetett új magyar darabként. (Bár Cserhalmié e kategóriának is megfelel.) Csaknem bizonyosra vehető Miller *Bűnbeesés után* című drámájának elmaradása is. Helyette *Shakespeare-drámát* (Otello?) tervez a színház, vagy ugyancsak behozza a nagyszínházba a kamaraszínházi műsorba tervezett Móricz darabot, a *Légy jó mindhalálígot*. A műsor szerint mutatták be az *Egy szerelem három éjszakája* és *A sárkány* című darabokat, s megmaradt a tervben G. B. Shaw *Tanner John házassága* című vígjátéka, valamint Brendan Behan *A tús* című tragikomédiája.

Lám, az első akadályt idén sem sikerült elegánsan átugrani: a *műsortervi labilitása* továbbra is fennmaradt. Ez magában véve nem feltétlenül hiba, sőt helyes is, ha a színvonal, a határozott törekvések érdekében mód van az évközbeni változtatásokra. Nem vagyok azonban meggyőződve róla, hogy ilyen céltudatos okok játszottak közre.

Ne legyünk azonban igazságtalanok! Sok szép törekvésnek, eredményes próbálkozásnak is tanúi voltunk már az idén, s összességében is ez látszik inkább meghatározónak. Szerencsések voltak mindjárt az *idei első találkozások* a közönséggel: a *Levendula* és az *Egy szerelem három éjszakája* bemutatói! A *Levendula* előadása mintegy jelezte azt is, hogy a színház prózai vezetése az operettnél is újabb megoldásokat ke-

res, újabb utakra szeretné terelni az e műfajt igénylő, nem is jelentéktelen számú közönséget. Megkísérli a távoldást a mindenképpen ásatag bécsi operettstílus világától, hogy valami nekünk kevésbé szórakoztatót, de mégis egyrészt igényesebbet, másrészt jobban a ma emberéhez szólót adjon. (Ebből az elgondolásból fogant a *Madame X* bemutatója is.) Különösen örvendetes az Egy szerelem három éjszakája erkölcsi és — ha szabad hozzátenni — anyagi sikere. A közönség megérezte ebben az előadásban a *korszertű színházi törekvéseket*, a tartalmában, formájában egyaránt új, mai magaslathoz törő színvonalat. Heles, hogy ha kissé késve is, de eljutott ez a figyelmet érdemlő darab a szegedi színházlátogatókhoz, s igényes előadásban ismerhették meg. Talán ugyanakkor nem véletlen, hogy éppen ez a darab hívta fel a figyelmet arra is: a szegedi együttes mégsem eléggé érett még bizonyos feladatok megoldására. Noha ez nemcsak itt érvényes, hanem országos jellegű probléma, de most mutatkozott meg, milyen kevés az énekekben, játékokban egyaránt otthonosan mozgó művész. Hol, hol nem kellene kezdeni, vizsgálat dolga, de mindenesetre színészképzésünknel is figyelmeztető ez a jelenség.

Színház és közönség

A közönséggel való e két szép, sikeres találkozás után (most ezúttal az operabemutatóról, Donizetti *Szerelmi bájitalán* kellemes, tiszta, megnyerő előadásáról nem szólok) sajnos némi megbicsaklás következett. Rögtön hozzátesszem: nem a produkció hibájából. A *sárkány* előadásai valahogyan nem vonzották a közönséget, okait szélesebb körű közvéleménykutatással lehetne kibogozni. Pedig nem tette rosszul a színház, hogy műsorra tűzte: jó ügy művészi tolmácsolására vállalkozott, érdekes, talán kissé szokatlan, mesészerű keretben. A ma embere már elszokott volna a mesétől, idegenkedik a szimbólumoktól is, nem találja eléggé korszerűnek? Vagy a városi embertől eleve távolabb esnek a mesészerű feldolgozások? Nem lehet véletlen (s nemcsak a közönségszervezésben rejlik a magyarázat), hogy inkább a falusi közönség látogatta jobban az előadásokat, amelyek azonban így is alig-alig fél ház előtt kerültek sorra. Mondom, én csak dicsérni tudom a színházat azért, hogy vállalkozott e darabra, de utólag fölvetődik bennem

is, hogy szegedi indítással nem kellett volna-e *Svarc* másik, szélesebb rétegek érdeklődéséhez szóló felnőtt-mesejátékát előadni, a budapesti Vígszínházban nagy sikerrel játszott *Az árnyékot*. Mindez persze csak utólagos okoskodás, de *A sárkány* iránti érdektelenség látán az is megfogalmazódik az emberben: nincs-e netán valahol a jelenlegi *bérlétezési rendszer* körül is valami hiba. Nem lehetne-e valami kedvezőbb formát kitalálni, mely ilyen esetekben átsegíti a színházat a gondon — persze nem a kasszamentő Csárdáskirálynők gyors „bedobásával”. Különböző nem vizsgálással teszem hozzá: ezúttal a veszteség csak anyagi volt, mert akik látták az előadást, maradandó művészi élményt kaptak, továbbgyűrűző gondolatokkal távozhattak. Volt már olyan esztendő, amikor egy-egy bukott darabnál szinte a slágert idézgethettük, hogy „az egyik szemem s’r, a másik meg nevet”, mert hiszen még talán haszon is — legalább erkölcsileg, művészileg —, hogy nem kellett a közönségnek az a darab. Ilyenkor a szegedi színházlátogatók, a szegedi közönség ízlésformálódásának megnyilvánulását is kezdtük keresgélni.

Ez a *közönségprobléma* különben sem elhanyagolható tényező, s az ideai szertől új utakat kereső, majdhogynem megújulásra törekvő színházunknak most sokszorosán mérlegre kell ezt tennie. Föl kell mérnie azt a „közeget”, amelyben életet akar biztosítani a színháznak. El kell döntenie, kiknek akar játszani, kiket akar szórakoztatni, nevelni. A válasz egyszerű lehet: mindenkinek. S ez tulajdonképpen így is helyes, de már nem ilyen egyértelmű, hogyha úgy tesszük föl, *milyen igényeket* akar kielégíteni, *milyen igényességre* akar nevelni, *milyen ízlésre* akar szoktatni. Most ne vágjuk rá a sematikus választ, amely oly sokszor elhangzott az elmúlt években is, és körülbelül így szólhat: nem akarjuk szolgálni a kispolgári ízlést, szocialista színházat akarunk csinálni. A formula, ha nem is teljesen precíz, de lényegében helytálló. De mit tegyünk akkor, ha a kispolgári ízlés még helyenként szorongat, s megalkuvásra készlet? De vajon csakugyan meghatározó-e a kispolgári ízlés vagy csak a látszat mutatja, mert nem is indul kíséreltet „frontáttörésre” vagy új közönség megnyerésére, ízlésnevelésre, hanem évekkel ezelőtti tapasztalatokba meredve kerülnek kiszolgálásra hamis illúziók. S mi van a mondat másik felé-

vel: a szocialista színházzal? Világos, hogy ez csak egyértelmű lehet, vagyis a legkorszerűbb eszmei mondanivaló talaján teremteni meg a legkorszerűbb formákat. A határ itt sem mindig világos. Kísérleteknek feltétlenül szükséges helyt adni. Baj van azonban, ha csaknem az egész szezon kísérletezésekből áll, s végül is aránytalan eltolódások jelentkeznek éppen az eszmeiség, a legigazibb modernség rovására. Erre is volt már példa. Kétségtelenül néhez helyzetben van egy vidéki színház, amelynek műsorát sokféleképpen kell összeállítania, hogy közönsége minden rétegét helyesen szolgálja. Egy-egy pesti színház könnyebben teremthet magának sajátos műsor-„profil”, itt bonyolultabb ennek az arculatnak a kialakítása. Örvedetes, hogy a színház ideit vezetése keresi ezeket a megoldásokat, nem érzéketlen a jelenséggel szemben, s mint személyes beszélgetésekből is tudom, gondot csinálnak a közönség nem olcsó, hanem tartós és értékes kapcsolatokra épülő megnyeréséből. Nyilvánvalóan nem egy szezon munkáján múlik ez.

Új arcok

Sok újonnan szerződött művésszel is megismerkedhet idén a közönség. Nemcsak a főrendező, de több rendező is az ideit évadban szerződött ide, s e csaknem teljesen új vezetőgárda volt annyira bátor — dicséretesen bátor —, hogy sok fiatal színészt mert szerződtetni. Igaz ugyan, hogy a fiatalok jó része nem ismeretlenül jött ide: a szegedi közönség is már láthatta őket filmen, tv-játékban. Mégis pályájuk elején álló művészek, akiknek most formálódik igazán művészi egyéniségük. Ez hátrányt, előnyt egyaránt jelenthet, de ugyanakkor azt a szép hivatást is, amely valamikor annyira egybefűződött a szegedi színház nevével: országosan elismert, kiemelkedő művészeket adnia magyar színházkultúrának. Ismeretes, hogy hány nagy magyar színészünk pályája indult a szegedi „deszkákról”. Ehhez csak annyit, hogy egyre inkább nem csak indítani szeretnénk, hanem megtartani is kiforrott és országos rangot elért művészeinket. Talán megszűnik egyszer a főváros — ma még sokszor érthető egyéni érdekekből is táplálkozó — erőteljes szippantó hatása.

Az újonnan szerződött művészek összességére még egy tennivalót hozott magával: összecsiszolódni a régiekkel, ami

egyébként kölcsönös feladat. Vagy beszéljünk még világosabban: itt az ideje az egységes stílusú, határozott művészi egyéniségű együttes kialakulásának is. Miért ne lehetne a szegedi színház prózai együttese sajátos, eredeti ötvözetű és felfogású anszamléja az országnak? Ez sem egy szezon feladata, ez is csak akkor valósulhat meg, ha már most megvan hozzá az elképzelés, amelyet hosszú évek céltudatos munkájával, összetartott és következetesen vezetett együttesrel visznek sikerre. Sok olyan gond is nehezíti mindezt, amelyet országosan sem eléggé tudnak megoldani. Ezek a szerepköri hiányosságok, ami miatt például van olyan színész, akit idén minden darabban színen láthattunk már, de olyan is van, aki még nem kapott e negyedévben szerepet. Országosan kevés a naiva, a hős, főként a vígjátéki hős betöltésére alkalmas művész, vidéken nehezen szerződtethető az együttes színvonalától nem elmaradó epizodista, s hasonló példákat sorolhatnánk. Mindezek azonban nem jelenthetnek akadályokat, legfeljebb jelzői lehetnek a feladatoknak.

Nem gondok nélkül való tehát az ideit esztendő, s még egy darabig nem is lesz az. Mégis, ha döntően kellene szólni az eddigiekről, akkor a válasz a dicséreté lenne. S említsük meg, a Tiszatájából az ideit szezonban elmaradt kritikák helyett, név szerint is azokat, akiknek ez köszönhető. (Ismételtem: ezúttal az operai tagozat értékelését el kell hagynunk a maga sajátos, a prózai és operettegyüttestől eltérő problémái és helyzete miatt. Külön írás keretében érdemel tárgyalást.)

Az eddigi produkciók mérlege

A színház új főrendezőjének, Bozóki Istvánnak közvetlen munkáját valójában csak egy előadás, a kamaraszínházban élénk sikerrel játszott Beaumarchais *Figaro házassága* rendezésében és címszerepében mérhettük le. Tevékenysége azonban sokkal több ennél, s az a nagy ambíció, amellyel itt munkához látott, máris sikeresen jelentkezik számos területen. Csak helyeselhetjük alapvető szándékát, amellyel a művészi kidolgozottság, a tisztaság, a közérthetőség, a gondolati valóság érvényrejuttatását tekintti princípiumnak. Rendezőtársai eddigi tevékenységükkel általában hozzásegítettek ehhez.

A viszonylag könnyebb műfajban mutatkozott be Szegeden Szász Károly,

Szilágyi-Somló a *Levendula* című nagyoperettjének rendezésével. A műfaj könnyedsége azonban nem jelentett számára is könnyű feladatot, s ha helyenként engedett is a csábítóbb, érzelmeiből — sőt érzelmesebb — színek látzatsikerének, mégis *izléses és szép előadást* kaptunk. Ezúttal is *Iván Margit* (Déryné) nagyszerű és közkedvelt énekkultúrája váltotta ki a tapsokat, többnyire feledtetve az éppen az ő játékában mutatkozó felesleges érzelmösséget. Meglepetés volt *Bókay Mária* (Hochstätten Kamilla) friss, sokszínű játéka, pompás mozgása a nagyvonalú szerepben. Biztos rutinnal alkalmazkodott mindkét primadonnához *Bordás Dezső* (Szentpéteri). Két fiatal színész, *N. Szabó Sándor* (Steiger újdondász) és *Szege-di Molnár Géza* (Orsellini kapitány) kiválóan jellemzett, bőhumorú alakítása volt még az előadás emlékezetes színfoltja. A sokszereplő, látványos darab sikeréhez *Lakky József*, illetve *Király Levente*, *Décsy Györgyi*, *Csáky Magda*, *Káldor Jenő*, *Zádori István* nevét kell följegyeznünk a többi kisebb-nagyobb sikeres alakításhoz. A kellemes muzsika *Várady Zoltán* vezényletével kapott hangulatos tolmácsolást, a díszleteket *Sándor Lajos* tervezte, a darab stílusához illően.

Hubay Miklós és Vas István drámájának, az *Egy szerelem három éjszakájának* sikeréről és buktatóiról az előbbieken már szóltam. Mindenképpen az idei szezon eddigi legigényesebb és legdicséretesebb előadásának könyvelhetjük el. Átgondolt és határozott intellektusú rendezéssel állította színpadra a Gyórból idén szerződött *Angyal Mária*. A két főszerepben a nálunk ez alkalommal bemutatkozott rokonszenves *Demjén Gyöngyvér* és *Csikós Gábor* játszott — kisebb bizonytalankodások ellenére is — meggyőzően. A színház néhány új fiatal művésztől ezúttal is emlékezetes alakításokat kaptunk: *Ács Lászlóra* és *Szabó Kálmánra* (a szigorú és szelíd költő), s *ifj. Kőműves Sándorra* (Gáspár, a háromkirályok egyike) gondolok elsősorban. Egy-egy érdekes szerep jutott *Miklós Klárának*, *Kormos Lajosnak*, *Pagonyi Nándornak*, *Kovács Jánosnak*, *Mentes Józsefnek*, amelyet ismert művészetükkel, sok egyéni színnel sikerült megoldaniok.

A színház ismert rendezőjének, *Komor Istvánnak* jutott az érdekes írói alkatú, szovjet Jevgenyij *Svarc* mesedrámjának, *A sárkánynak* rendezése. A feladat

nem volt problémátlan, s a megoldás ma is vitatott. Modern mai mesét kellett volna-e inkább színpadra rendezni, vagy pedig — amit Komor választott — a politikai szatíra hangját fölérősíteni? E vitatott fölfogás ellenére is egyértelmű elismeréssel kell szólnunk az átható rendezői szándékról, hogy végeredményében a *humánus*mot, az emberi nagyságot állította a mindenkori zsarnoksággal, az elnyomással, a veszterhes és a kicsinyes hatalomvágygal szemben. A darab új hős-színész bemutatását tette lehetővé, a sárkányölő Lancelot szerepében *Sárosdy Rezsőt* igen előnyösen ismerhettük meg. A címszerepet *Mádi Szabó Gábor* félelmetes erővel formálta, de érzésem szerint ezúttal nálunk még nem bontakozott ki az egyébként jól ismert művészegyénisége. A szerepkörénél fogva a szezonban sokat foglalkoztatott *Demjén Gyöngyvér* legiesen meseszerű alakját említsük még meg, s *Pagonyi Nándor* jól jellemzett figuráját, *Kátay Endre* hatásosan karikírozott játékát a sokszínű együttesből. Az előadás szerves tartozékai voltak kitűnő hatásaikban *Székely László* hangulatkeltő és a megfelelő színpadi trükköket szolgáló díszletképei.

A kamaraszínházban láthattuk *Beaumarchais Figaro házassága* című vígjátékát, amelyre — mint említettem — *Bozóki István* rendezői és színészi karaktere nyomta rá bélyegét. Ötletes és a fordulatos, friss ritmusú előadást kedvelő rendezőt ismertünk meg, aki színészként érdekes, újszerű *Figaró* formált. Nélkülözete ugyan az ismert alak rusztikusságát, falusi agyafúrtságát, de helyette valami sajátos és nem kevésbé helytálló, vidám népi gondolkodót adott. Újszerűvé, meglepetéssé tette ezzel is az előadást, amelynek legfőbb érdeméül mindezek mellett azt írhatjuk ide, hogy a mű szelleméből folyóan tudott erőltettség nélkül a ma emberéhez szólni, valóban *korszerű* lenni. Kiváló partnere volt a címszereplőnek a győri vendégszínész, *Máté Eta*, tüzes, temperamentumos játékaival, vonzó megjelenésével. (A másik szereposztásban *Király Levente* és *Kovács Szusza* lépett fel.) Ismét igen szellemesen játszott *ifj. Kőműves Sándor* (alelölülő), kedves volt *Demjén Gyöngyvér* Cherubinja, mulatságos, gunyoros, találon öniro-nikus *Jászai László* andalúziái helytartója, s *Falvai Klára*, *Kátay Endre*, *Katona András*, *Szendrey Ilona*, *Halasy Iván* a maga nemében jól formált figurája

volt részese az elismerésre méltó előadásnak.

Egy lelkes, kedves, mai témájú, bár nem túl sokat mondó kis zenés vígjáték emléke is él a kamaraszínházból: Tóth Miklós—G. Dénes György *Jegygyűrű a mellényzsebben* című háromfelvonásos *Visky* András mai ízlésű, könnyed, többnyire tánczenei melódiáival. Az áradó üdeségnek, humornak izléssel adott helyet Szász Károly rendezése, amelyben jókedvvel mókázik a két fiatal színész — *Demjén* Gyöngyvér és *Király* Levente mellett — a jelentősebb feladatokhoz szokott *Miklós* Klára, *Kormos* Lajos, *Pagonyi* Nándor és *Décsy* Györgyi is. A közönség feltétlenül felüldülve hagyja el a nézőteret az előadás után, s ugyanakkor e műfajban is a színház nem lebecsülendő lépést tett előre igényességében.

Végül is mindent összegezve: a várakozás még mindig fennáll színházunkkal szemben, de a jelek biztatók. A hozzáfűzött remények akkor teljesülnek, ha lépésről lépésre érvényesül a tudatos műsorpolitika mellett, illetve azon belül a modern színház elve, amely feltételezi az eszmei tisztaságot, a magasrendű művészi törekvéseket, anélkül, hogy kizárná az igényes, újszerű vállalkozásokat, kísérletezéseket. Vissza kell nyernie, s részben újonnan kell megszereznie a szegedi színháznak prózai előadásaihoz a közönség bizalmát, szeretetét. Ha a színházon belül fenntartás nélküli becsülete, rangja és helye lesz e szándéknak, akkor a közönség is mindenkor megtalálja és megkedveli helyét az ő színházában.

LÖKÖS ZOLTÁN

ALFÖLDI MŰVÉSZEK KÖZÖTT

FONTOS SÁNDOR

Több mint tizenkét éve alföldi művészek között élek. Sokukhoz meleg barátság fűz, ami nemcsak az eltelt idő nyomán, hanem az érzelmi és gondolati rokonság kapcsán alakult ki köztünk. Együvértartozásunk szorossá válásában ezeken túl nagy szerepe van annak a sajátos természeti és társadalmi atmoszférának, mely hangulatilag és jellemileg alföldi emberekké tett bennünket. Közös ismertető jegyünk, hogy szükségű, nehezen barátkozó, de másokat becsülni tudó, befelé forduló lelkületűek vagyunk. Indulataink néha végtelékbe csapóan forróak, mint nyáron a tiszai napsugár, máskor meg a pusztai alkonyathoz hasonlóan, megbékélt csöndesség tölti el bennünket. A táj és ember egymást meghatározó, kölcsönösen alakító tevékenysége jól tükröződik az itteni művészek alkotásain. Különösen az olyan festő munkásságában, mint Fontos Sándoré, aki a Szeged környéki tanyák — főleg Üllés — népének mindennapi életében, gondjaiban és örömeiben „családtagként” osztozik. Az ő pályájáról, törekvéseiről szeretnék most — általa is — szólni, hogy figyelemre

méltó eredményei a mi déli határainkon túl is eljussanak.

*
Fontost elég régóta ismerem, s alkotóművészi vonalat hosszú évek óta figyelemmel kísérem. Viszonyunk az idők során baráti jellegűvé vált, melynek révén a szakmai, testületi kereteken jóval túl, emberileg, érzelmileg is közel kerültünk egymáshoz. Ez lehetőséget adott számomra, hogy a szokásosnál behatóbban megértsem ábrázolásbeli szándékainak tartalmi és formai problémáit. Megrendezésre került tárlatai alkalmával hol újságcikkekben, hol katalógus-előszóban kíséreltem nyomon követni alkotóútját; de természetesen a kettesbeni őszinte feltáráslások vagy a szűkebb kollegiális beszélgetések is módot nyújtottak képeinek elemzésére, munkásságának felmérésére. Mindezekon túl történeti buzgalommal arra sarkallt, hogy tőle is — mint másoktól — rövid feljegyzést kérjek pályafutásáról, mely nála is — követte példaképeit — nemcsak összegezése, de egyben „ars poeticá”-ja is lett művészi céljainak. E nyilvánosságra nem szánt, hozzám intézett soraiból ra-